

Jak Evropská unie pomáhá Africe k chudobě

Martin Pánek

Odstranění světové chudoby je podle OSN jedním z rozvojových cílů tisíciletí (United Nations, 2015 [2000]). Evropská unie má vlastní Strategii pro Afriku (Evropská komise, 2005), ve které mj. říká: „Ve snaze účinně snížit chudobu bude EU v Africe podporovat rychlý a diverzifikovaný hospodářský růst.“ Analýza dopadů dvou největších programů Evropské unie, totiž Společné zemědělské a Společné rybářské politiky, však ukazuje nejen to, že Evropská unie nepomáhá Africe a dalším rozvojovým zemím z chudoby ven, ale naopak hospodářskou situaci tamních obyvatel ještě aktivně zhoršuje.

I. Jak Africe škodí Společná zemědělská politika

Evropská unie je celní unií, jež se brání světovému zboží svým jednotným celním sazebníkem. Ten má přes deset tisíc položek na téměř tisíci stranách (Evropská unie, 2014). Kromě toho, jak známo, dotuje Evropská unie svoje vlastní zemědělce a každoročně chrlí tisíce stran textu nejrůznějších regulací. Tyto tři věci dohromady znamenají smrtící koktejl pro africké exporty a jsou tak jedním z hlavních důvodů chudoby a nestability v regionu.

Kareem (2011, s. 52) píše, že zejména země jako Portugalsko, Anglie, Francie, Belgie a Německo byly tradičními africkými exportními trhy, ale po založení Evropského společenství v roce 1957 se tyto vazby oslabil. Tabulka na str. 55 ukazuje některé položky z celního sazebníku:

Table 3: Average MFN applied tariffs % in Quad countries, China and India to Africa's exports

Product group	Canada	EU	Japan	US
Animal products	28.8	25.9	13.9	2.7
Dairy products	242.4	62.4	154.7	24.1
Fruit, vegetables, plants	3.5	11.6	12.3	5.1
Coffee, tea	10.4	6.9	15.5	3.9
Cereals and preparations	23.2	19.8	64.3	4.0
Oilseeds, fats and oils	5.1	6.0	10.9	5.0
Sugars and confectionery	5.1	29.8	23.2	19.0
Beverages and tobacco	7.3	20.0	13.9	15.6
Cotton	0.5	0.0	0.0	4.3
Other agricultural products	7.4	5.6	5.3	1.3
Fish and fish products	0.9	10.6	5.5	1.0
Minerals and metals	1.7	2.0	1.0	1.6
Petroleum	2.7	2.3	0.6	2.3
Chemicals	2.8	3.8	2.5	2.8
Wood, paper, etc.	1.1	0.9	0.8	0.5
Textiles	6.6	6.6	5.5	7.9
Clothing	16.9	11.5	9.2	11.7
Leather, footwear, etc.	5.3	4.1	11.2	3.9
Non-electrical machinery	1.5	1.7	0.0	1.2
Electrical machinery	2.5	2.6	0.2	1.4
Transport equipment	5.8	4.1	0.0	2.3
Manufactures, n.e.s.	3.0	2.5	1.2	2.3

Source: WTO, ITC and UNCTAD World Tariff Profile (2008)

zdroj: Kareem (2011), s. 55

EU má sice s Afrikou dohody jako Lome nebo EBA, které africkým exportům v něčem ulevují, a díky tomu mají africké exporty snazší přístup na unijní trh než třeba čínské exporty. Pro volný pohyb zboží z těchto zemí ale takové dohody nestačí. (s. 61)

Celní sazby může kvalifikovanou většinou měnit Rada EU na návrh Komise, čl. 31 SFEU: „Společný celní sazebník stanoví Rada na návrh Komise.“ Vedle toho lze celní sazebník měnit i v rámci obchodních smluv se třetími státy (čl. 207 SFEU) nebo na základě asociační dohody (čl. 217 SFEU).

Nejde ale pouze o cla. Ta sice v posledních desetiletích pod tlakem WTO celosvětově klesají, ale zato rostou tzv. netarifní bariéry, např. sanitární a fyto-sanitární opatření (Liu a Yue, 2012).

Jednodušší modely ukazují dopad jednotlivých opatření na importy. Liu a Yue (2012) se zabývají pomeranči; Otsuki, Wilson a Sewadehová (2001) obilovinami, sušeným ovocem a ořechy; a Xiong a Beghin (2011) podzemnicí olejnou.

Kareem (2014) analyzuje dopad všech omezení, kterým musí jednotlivé produkty čelit. Např. import podzemnice olejné musí překonat osm produktových standardů, tedy ne pouze aflatoxin¹, kterým se ve studii zabývají Xiong a Beghin, ryby a rybí produkty musí překonat deset překážek, ovoce a zelenina dokonce jedenáct.

Table 1: The EU Standard Requirements for Some Selected Products

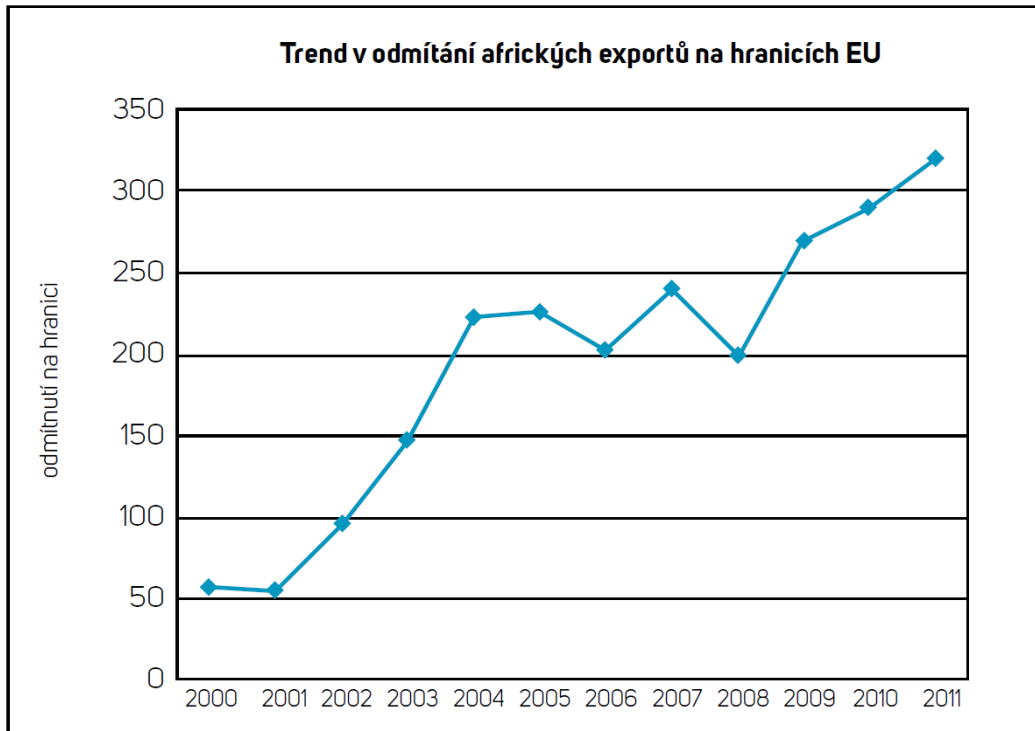
Standard	Fish & Fishery	Fruit & Vegetables	Nuts & Seeds	Herbs & Spices
Mycotoxins		X	X	X
Microbiological contaminants	X	X	X	X
Veterinary drug residues	X			
Heavy metals	X	X		
Unauthorized food additives		X		X
Product composition	X	X		
Pesticides residues		X		X
Migration				
Industrial contaminants	X			
GMO/Novel food		X		
Foreign bodies		X	X	X
Biotoxins / Contaminants	X			
Radiation	X	X	X	
Organoleptic	X			
Bad or insufficient control	X			
Parasitic infestation		X		
Labelling				
Packaging				
Other Chemical contamination				
Allergens				
Feed additive				
Not determined / other	X	X	X	

Source: Author's Compilation from the Rapid Alert System for Foods and Feeds (RASFF).

zdroj: Kareem (2014), s. 4

¹ Aflatoxiny jsou v přírodě běžná skupina mykotoxinů produkovaných řadou druhů plísní. Aflatoxiny jsou toxické a patří mezi nejsilnější známé karcinogeny.

Což se samozřejmě projevuje i na odmítání importů na hranicích EU:

zdroj: Kareem (2014), s. 6. Konkrétní důvody pro odmítnutí ukazuje tabulka na str. 8.

Pokud jde o jednotlivé země, v roce 2002 byly nejvíce odmítány importy z Maroka, Namibie, Jihoafrické republiky, Egypta a Pobřeží slonoviny. V roce 2006 obsadily první příčky Ghana, Egypt a Nigérie, v roce 2012 opět Maroko a Egypt (Ibid., ss. 9, 10).

Znepokojivý je i nárůst počtu těchto překážek. Např. ryby musely v roce 1995 splňovat 18 standardů, aby se dostaly na evropský trh, v roce 2000 to již bylo 27 a v roce 2012 dokonce 49.

Již zmiňovaný článek Otsukiho, Wilsona a Sewadehové (2001) studoval, jak unijní zpřísnění limitů na aflatoxin ovlivní obchod. Studie vycházela ze zkoumání regulatorních standardů v 15 zemích EU a v devíti afrických zemích. Závěry studie ukazují, že zpřísněné standardy pro obiloviny, sušené ovoce a ořechy sice sníží počet úmrtí o 1,4 na miliardu obyvatel ročně (tedy asi 0,7 úmrtí ročně v EU), ale za cenu 64% snížení afrických exportů oproti uplatňovaným mezinárodním standardům.

Článek na webu OSN (Mutume, 2006) zase zmiňuje, že Uganda by musela utratit 300 miliónů dolarů na vylepšení svých procesů zpracování medu a producenti kávy by museli zdvojnásobit svoje náklady, aby vyhověli standardům EU. Podle Komise pro Afriku, panelu vedeného Tony Blairem, by použití světových namísto unijních standardů na pesticidy u banánů znamenalo nárůst afrických exportů o 400 miliónů dolarů.

V roce 1996 zaznamenal Karel Kyncl: „Britské ministerstvo zemědělství zveřejnilo na počátku tohoto týdne údaje, které jsou mírně řečeno otřesné. Vyplývá z nich, že orgány EU daly zničit více než dva a půl milionu tun čerstvého ovoce a zeleniny, aby udržely uměle vysoké ceny tohoto zboží. V rámci své tzv. CAP vykoupila EU v roce 1993 od zemědělců jejich produkty za celkem 439 milionů liber šterlinků – a potom ty produkty vyhodila na smetiště. Tady je – pro lepší představu – namátkou několik otřesných čísel: jablek takto přišlo nazmar 968 617 tun, hrušek 55 079 tun, květáku 126 727 tun, rajských jableček 32 850 tun – a mohl bych pokračovat dalšími tisícovkami tun zničených meruněk, broskví, nektarinek, citronů, mandarínek, hroznového vína, pomerančů a tak dále a tak

podobně. To však není všechno. Na základě téže CAP například vyplácí EU jihoevropským pěstitelům tabáku jednu a čtvrt miliardy liber šterlinků za to, že produkují tabák tak nízké kvality, že se může prodávat jenom nevybíravým kuřákům ze zemí třetího světa hluboko pod cenou. A dalších 900 milionů liber stojí výroba podřadného vína, které se pak většinou přepaluje na průmyslový alkohol.“ (Kyncl, 1996, s. 63)

Takováto praxe se setkávala s odporem, proto Evropská unie přistoupila k tomu, že přebytky pod cenou vyváží do zemí třetího světa, a jak píše např. britský Independent (Frith, 2006): „Evropské země vyváží každý rok desítky tun dotovaného zboží do Afriky, takže producenti nemohou konkurovat za rovných podmínek ani v domovské zemi.“²

Mosambik tak podle Independentu přichází o 70 miliónů liber ročně a Jihoafrická republika vinou těchto distorzí přijde o 31 miliónů liber ročně. Na konci článku Independent píše, že Mosambik trpí hlavně kvůli cukerné politice EU. Ze stejného důvodu přišlo o práci 12 tisíc pracovníků ve Svazijsku.

Keňa, Nigérie a Senegal jsou zasaženy dotovanými euro-exporty obilí, západoafrické země jako Mali trpí importem dotovaného mléka. Ghanští a senegalští farmáři zase nemohou konkurovat evropským dotovaným kuřákům a jejich tamní tržní podíl klesl ze 100 % na 11.

Novější článek v Guardianu (Tran, 2011) poznamenává: „Výzkum citovaný Overseas Development Institutem (Cantore a kol., 2011) ukazuje, že africké a latinskoamerické země jsou zejména zasaženy společnou zemědělskou politikou. Studie z Lausannské univerzity (Boulanger a kol., 2010) argumentovala, že zrušením „těch nástrojů společné zemědělské politiky, které nejvíce pokrývají trh, by získal svět jako celek – a Evropa by získala nejvíce“.

„Realokace zdrojů mezi světovými ekonomikami a tomu odpovídající tržní efekty by zvýšily světový HDP a blahobyt téměř o 33 miliard eur – přičemž evropská ochrana hranic (nejrůznější dovozní překážky) je hlavním důvodem,“ tvrdí studie.

Podle analýzy think-tanku International Centre for Trade and Sustainable Development (Matthews, 2013) neznamena reformu společné zemědělské politiky pro africký export v podstatě žádnou změnu.

Razeen Sally, profesor na London School of Economics, říká: „Tato agenda implicitní harmonizace standardů, zaměřená na zvyšování standardů rozvíjejících se zemí na úroveň rozvinutých zemí, je nyní tou nejzákeřnější silou ve WTO. Výsledkem by byla dodatečná vrstva regulačních bariér v rozvinutých zemích, které by zavřely cestu levným exportům z rozvíjejících se zemí.“ (Mutume 2006)

Co se explicitních cel a kvót týče, Evropská unie od těchto tradičních ochranných praktik ustupuje ve prospěch hůře odhalitelných netarifních bariér, které jsou popsány výše. Pokud si vezmeme např. Tunisko a Egypt (země zahrnuté v tzv. Evropské politice sousedství), vypadá situace následovně:

S Egyptem má EU uzavřenou asociační dohodu, která egyptským exportérům zajišťuje bezcelní přístup pro výrobky zpracovatelského průmyslu a preferenční zacházení pro zemědělské a rybářské produkty. V praxi to znamená, že např. pomeranče, datle, fíky, ananasy nebo buráky z Egypta clům nepodléhají.

V případě Tuniska již existuje kvóta na dovoz pomerančů, a to 22 miliónů kg pro rok 2015 (Evropská komise, 2015a). Nad tuto kvótu už pomeranče podléhají clu. Stejně tak olivový olej nepodléhá clu do množství 56 tisíc tun ročně (Evropská komise, 2015b). Avšak na datle je clo 7,7 %; na čerstvé fíky 5,6 % a 8 % na sušené; na ananasy 5,8 % podle celního sazebníku. Při čtení těchto čísel si nelze nezpomenout na článek *Strategické skopové* autora Dana Štátného (2000).

² Citace zahraničních zdrojů přeložil autor analýzy.

Tyto smlouvy o volném obchodě jsou ovšem klasickými eurosmlouvami, které sice v prvních člancích odstraňují celní bariéry, ale v dalších člancích to doženou větami o sblížení právních systémů (čímž se v eurospeaku myslí přebírání evropského *acquis communautaire*), finančních regulací, antidiskriminačních směrnic apod. Viz např. čl. 51–53 asociační dohody s Tuniskem (EEAS, 2015 [1998]) nebo čl. 47–49 a 61 asociační dohody s Egyptem (EEAS, 2015 [2001]).

II. Jak Africe škodí také Společná rybářská politika

Jak píše Nguyen (2012, s. 113): „Evropská unie je obviňována z toho, že záměrně vytěžuje západoafrické pobřežní vody pro vlastní účely a tamním zemím škodí. Západoafrické země jsou teď v situaci, kdy místní rybolovci stojí na pokraji kolapsu, což nutí lidi z těchto zemí ilegálně imigrovat do Evropy skrz španělské Kanárské ostrovy.“

Společná rybářská politika prošla v roce 2002 reformou, ale sama Evropská komise v roce 2011 přiznala, že svoje cíle z roku 2002 nenaplnila (Evropská komise, 2011). V témže dokumentu (s. 11) napsala EK, že výměty³ dosahují 1,7 miliónů tun ročně, což je 23 % celkových úlovků. Rybářské kvóty jsou totiž založeny pouze na vykládce úlovků, ne celkovém úlovku.

To znamená, že pokud rybářská loď chytá dva druhy ryb, které se obvykle nacházejí pospolu, a na jeden druh už naplnila kvótu, avšak na druhý ne, loví ryby dále tak, aby naplnila kvótu i na ten druhý druh. Přebytečný úlovek prvního druhu odhodí zpět do moře. Již jednou vylovené ryby jsou ale často mrtvé nebo tak poraněné, že po návratu do moře poslouží nejlépe jako potrava pro predátory.

Podle Evropské komise (2010) byly kvóty mezi lety 2003 a 2010 o 47 % vyšší než udržitelné kvóty doporučené vědci. Podle Hogana (2003) se mezi 60. a 90. lety zvýšil tlak na západoafrickou rybí populaci hned šestinásobně, především zásluhou evropských, ruských a asijských flotil.

V roce 1999 bylo v evropských vodách 55 % rybí populace přetěženo (O’Riordan, 1999). Proto se evropští rybáři vydávají do třetích zemí. Evropská unie s těmito často chudými a zkorumpovanými třetími zeměmi vyjednává mezinárodní smlouvy, která je velice výhodná pro evropské rybáře, ale již méně pro obyvatele této třetí země.

Kaczynski a Fluharty (2002) tak uvádí: „Evropský rybolov profitoval ze ziskového přístupu do kdysi bohatých senegalských vod, zatímco EU a senegalská vláda na něj uvalila pouze několik málo restrikcí.“

V případě Senegalu mělo rybaření ze strany EU, Ruska a Asie negativní vliv na místní malé rybáře a rybářské komunity, kterým velké rybářské lodě vytěžily moře, přičemž těmito lodím nemohou malí rybáři konkurovat. Tím je EU jednak připravila o možnost exportovat ryby do EU a jednak se spotřebitelům na místních trzích zvedly ceny ryb (Brown, 2005).

Přestože Senegal odmítl podepsat s EU novou dohodu, evropští rybáři mají do jeho vod stále přístup, pokud do nich vstupují jako joint venture s nějakou senegalskou společností, přičemž zhruba 80 % přidané hodnoty jde evropským operátorům. (Iossa a kol., 2008, s. 6) Tímto trikem se evropské lodě také vyhnou unijním kontrolám a regulacím.

New York Times (Lafraniere, 2008) píše o případu Mauritánie, jejíž vláda se nechala Evropskou unií koupit za částku představující pětinu mauritánského vládního rozpočtu a rozhodla se ignorovat, že její moře budou absolutně vytěžena. Humři už úplně vymizeli, nyní se zmenšuje populace chobotnic.

³ Výměty: ta část celkového organického materiálu živočišného původu v úlovku, která je vyhozena nebo shozena do moře, a to z jakéhokoliv důvodu. Nezahrnuje rostlinný materiál a odpad ze sběru, např. vnitřnosti. Výměty mohou být mrtvé nebo živé.

Podobné příběhy jsou i v dalších zemích. Rybáři popisují, jak dříve dokázali uživit rodinu tím, co nachytali na jedné piroze⁴, ale nyní jim jich nestačí ani pět. A proto utíkají do Španělska. New York Times popisuje několik takových příběhů.

Nejen, že evropští rybáři mají velmi levný přístup do moří třetích zemí, evropští daňoví poplatníci jim posílají nemalé dotace, jak rozebírá Science Daily (2013):

96 miliard €

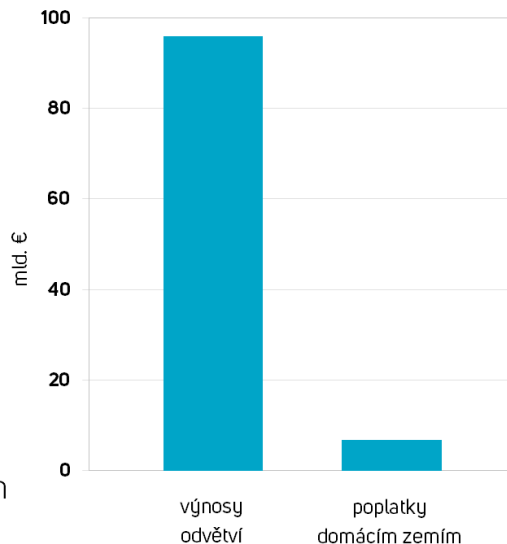
výnosy rybářského odvětví

5 miliard €

dotace EU na licenční poplatky

1,7 miliard €

poplatky zaplacené domácím zemím

zdroj: Science Daily (2013), přeloženo

75 % přístupových poplatků do afrických moří přitom platí za rybáře vlády, které rybářům často dále platí vybavení nebo palivo. To rybářům umožňuje investovat do stále větších a efektivnějších lodí, které dokáží moře více vytěžít.

Přístupové poplatky se pohybují od 300 000 eur u Rovníkové Guiney po 175 miliónů eur u Maroka. Obdobná čísla jako Science Daily ukazuje i Inlyckyj (2007). Inlyckyj dále uvádí (s. 6):

„Komunity drobných rybářů bývají kriticky závislé na rybích zdrojích a jsou velmi zranitelné externími tlaky a šoky. Tyto komunity jsou velmi dynamické a poskytují významnou přímou a nepřímou zaměstnanost. Jsou náročné na pracovní sílu (tj. nevyžadují velký kapitál – pozn. překl.) a obecně rovnostářské v tom smyslu, že se v nich nevyskytují příjmové nerovnosti. Drobní rybáři jsou obvykle dobře integrováni do uspořádání místních trhů, takže mají pozitivní dopad na potravinovou bezpečnost a genderové zapojení (protože ženy jsou často klíčovými hráči ve zpracování ryb a marketingu).“

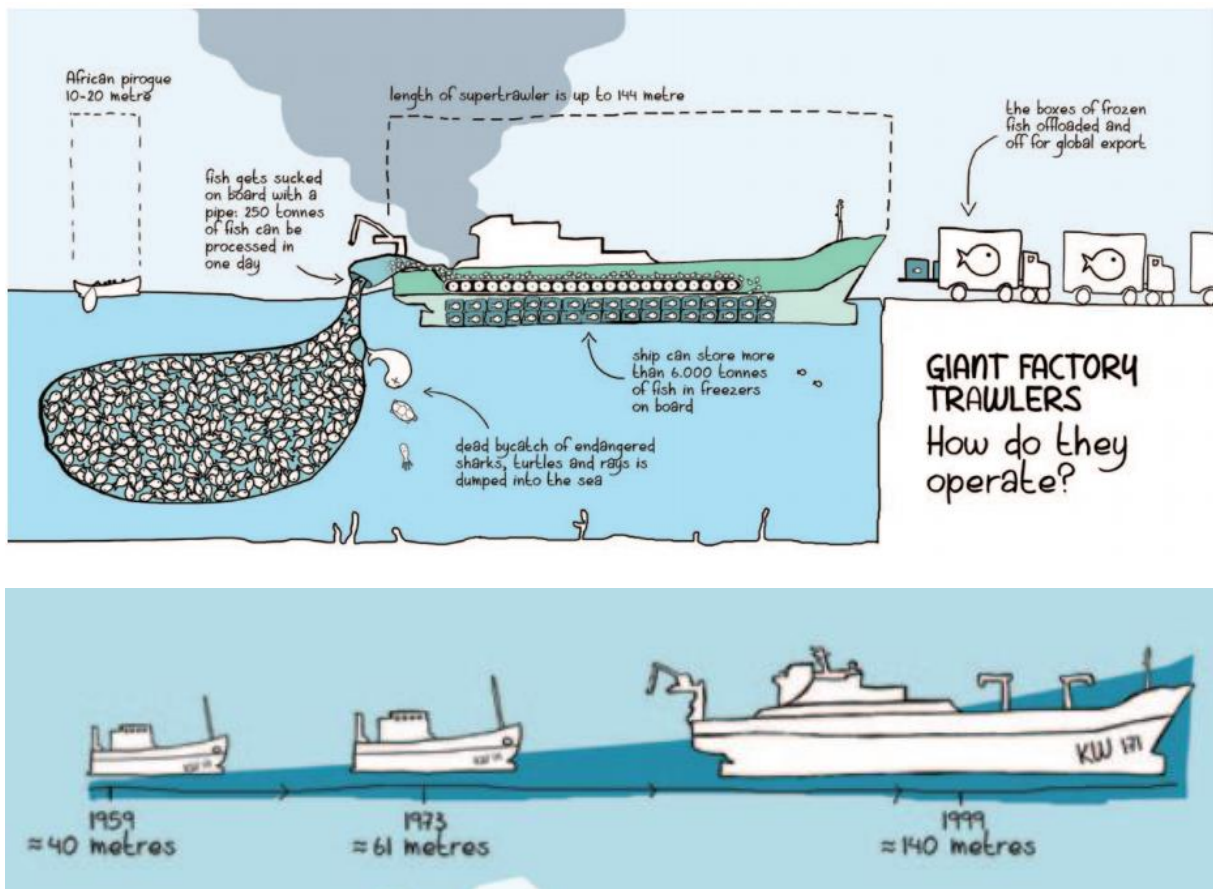
V případě Španělska se dokonce mluví o neokolonialismu a o znovuzrození Armady. Španělsko mezi lety 2000 a 2006 dostalo polovinu evropských rybářských dotací, čtyřikrát více než druhá Itálie. Greenpeace (2012) ukazuje, že španělští rybáři v tomto období dostali 1,6 miliardy eur evropských dotací a dalších 630 miliónů eur národních dotací, což odpovídá čtvrtině španělského úlovku. Španělský rybář tak v průměru obdržel 27 tisíc eur.

Charles Clover (2006) nazval jednu kapitolu svoji knihy „Okrádání chudých, aby se bohatí najedli“, kde ostře kritizuje, že u západoafrických břehů se nachází 200 španělských traulerů⁵.

⁴ Piroga je domorodá dlabaná lodice, která je vyráběna vydlabáním z jediného kusu kmenu.

⁵ Rybářský parník nebo motorová loď pro lov ryb vlečnými sítěmi.

Greenpeace dále uvádí, že to, co uloví jeden trawler za den, uloví 56 tradičních mauritánských pirog za rok. Výměty z jednoho rybářského výjezdu takového trawleru by rok sytily 34 tisíc Mauritánců.

zdroj ilustrací: Greenpeace (2012)

Evropská unie přitom porušuje vlastní primární právo. Čl. 130u Maastrichtské smlouvy uvádí: „Politika Společenství v oblasti rozvojové spolupráce [...] podporuje: trvalý hospodářský a sociální rozvoj rozvojových zemí, a především těch nejvíce znevýhodněných z nich; boj proti chudobě v rozvojových zemích.“

III. Závěr

Jak ukazuje tato analýza, je v moci Evropské unie výrazně pomoci Africe i bez toho, aby do Afriky posílala více rozvojové pomoci. Dokonce je v moci Evropské unie zmírnit příval afrických uprchlíků, protože někteří prchají z důvodů, jež vyvolala sama Evropská unie svojí neobratnou zemědělskou a rybářskou politikou.

Omezení nebo zastavení společné zemědělské politiky a zracionalizování rybářské politiky, zejména co se týče razantního snížení kvót a zastavení vykořisťování zemí třetího světa, pomůže jak těmto chudým zemím, tak samotné Evropské unii.

Analýza nezmiňuje destabilizaci regionu konfliktem v Libyi apod., což je další oblast vztahů mezi EU a Afrikou, jež může tuto analýzu rozšířit.

Zdroje

BOULANGER, Pierre, JOMINI, ZHANG, COSTA a OSBORNE. *An Economic Assessment of Removing the Most Distortive Instruments of the Common Agricultural Policy (CAP)*. University of Lausanne [online]. 2010 [cit. 2015-08-10]. Dostupné z: http://www.etsg.org/ETS2010/papers/Boulanger_Jomini_Zhang_Costa_Osborne.pdf

BROWN, Oli. *Policy Incoherence: EU Fisheries Policy in Senegal*. Human Development Report Office: Occasional Paper [online]. 2005 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2005_oli_brown_29.pdf

CANTORE, Nicola, PAGE a TE VELDE. Making the EU's Common Agricultural Policy coherent with development goals: The new global kontext requires a fresh look at the CAP. Overseas Development Institute [online]. 2011 [cit. 2015-07-10]. ISSN 0140-8682. Dostupné z: <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/7279.pdf>

CLOVER, Charles. *The End of the Line: How Overfishing Is Changing the World and What We Eat* [online]. 2006 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://www.amazon.com/The-End-Line-Overfishing-Changing/dp/159558109X>

EEAS. The EU-Egypt Association Agreements [online]. 2015 [2001] [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/egypt/eu-egypt_agreement/index_en.htm

EEAS. The EU-Tunisia Association Agreement [online]. 2015 [1998] [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/tunisia/association_agreement/index_en.htm

EUROPEAN COMMISSION. SEC(2011) 891: Accompanying Commission Proposal for a Regulation of The European Parliament and of The Council on The Common Fisheries Policy [repealing Regulation (EC) N° 2371/2002]: IMPACT ASSESSMENT: COMMISSION STAFF WORKING PAPER [online]. 2011 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/fisheries/reform/sec_2011_891_en.pdf

EVROPSKÁ KOMISE. Accompanying Commission proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Common Fisheries Policy [online]. 2011 [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d3eef257-9b3f-4adb-a4ed-941203546998.0008.02/DOC_4&format=PDF

EVROPSKÁ KOMISE. *Contingent d'importation d'huile d'olive tunisienne* [online]. 2015b [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/agriculture/olive-oil/tunisian-quota/2015/2015-08-06_fr.pdf

EVROPSKÁ KOMISE. *Kvóta číslo 091207* [online]. 2015a [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_tariff_details.jsp?Lang=cs&StartDate=2015-01-01&callbackuri=CBU-1&Code=091207

EVROPSKÁ KOMISE. *Podrobnosti o kvótě* [online]. 2013 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_tariff_details.jsp?Lang=cs&StartDate=2015-01-01&callbackuri=CBU-1&Code=091207

EVROPSKÁ KOMISE. Strategie EU pro Afriku [online]. 2005 [cit. 2015-22-11]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=URISERV:r12540&from=EN>

EVROPSKÁ KOMISE. *Konzultace k rybolovným právním pro rok 2011: SDĚLENÍ KOMISE* [online]. 2010 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0241>

EVROPSKÁ UNIE. Prováděcí nařízení Komise (EU) č. 1101/2014 ze dne 16. října 2014, kterým se mění příloha I nařízení Rady (EHS) č. 2658/87 o celní a statistické nomenklatuře a o společném celním sazebníku. Úřední věstník Evropské unie [online]. 2014 [cit. 2015-07-08]. Dostupné z: <https://www.celnisprava.cz/cz/clo/sazebni-zarazeni-zbozi/spolecny-celni-sazebnik-es/Spolen%20celn%20sazebnk%20ES%202015/NEK%20%C4%8D.%201101-2014.pdf>

FRITH, Maxine. *EU Subsidies Deny Africa's Farmers of Their Livelihood*. The Independent [online]. 2006 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/world/politics/eu-subsidies-deny-africas-farmers-of-their-livelihood-478419.html>

GREENPEACE. *Ocean Inquirer: Exposing Sea Crimes* [online]. 2012 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://www.greenpeace.org/denmark/Global/denmark/Hav/Dokumenter/ThePriceOfPlunder.pdf>

HOGAN, Rolf. *Environmentalists Target EU Access Agreement*. Science in Africa: Africa's First online Science Magazine [online]. 2003 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://www.scienceinafrica.com/environmentalists-target-eu-access-agreement>

ILNYCKYJ, Milan. *The Legality and Sustainability of European Union Fisheries Policy in West Africa*. Massachusetts Institute of Technology: MIT International Review [online]. 2007 [cit. 2015-07-11]. Dostupné z: <http://web.mit.edu/mitir/2007/spring/fisheries.pdf>

IOSSA, Mariano, NIANG a POLACK. *SelfishEurope: How the Economic Partnership Agreements Will Further Contribute to the Decline of Fishstocks and Exacerbating the Food Crisis in Senegal*. ActionAid [online]. 2008 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: http://transparentsea.co/images/4/4d/Selfish_Europe_Actionaid.pdf

KACZYNSKI, Vlad M. a FLUHARTY. *European Policies in WestAfrica: Who Benefits from Fisheries Agreements?* Marine Policy [online]. 2002, 26(2): 75-93 [cit. 2015-07-10]. DOI: 10.1016/S0308-597X(01)00039-2. ISSN 0308597x. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X01000392>

KAREEM, Olayinka I. *The European Union Sanitary and Phytosanitary Measures and Africa's Exports*. Robert Schuman Centre for Advanced Studies [online]. 2014 [cit. 2015-07-11]. DOI: EUI Working Paper RSCAS 2014/98. ISSN 1028-3625. Dostupné z: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/33311/RSCAS_WP_2014_98.pdf?sequence=1Aflatoxin

KAREEM, Olayinka I. *The European Union's Trade Policies and Africa's Exports: World Economics*. World Economics [online]. 2011 [cit. 2015-07-08]. Dostupné z: <http://www.world-economics-journal.com/The%20European%20Union%E2%80%99s%20Trade%20Policies%20and%20Africa%E2%80%99s%20Exports.details?AID=468>

KYNCL, Karel. *Společná zemědělská politika*. Gardenparty u Královny. Radioservis Praha. 1996. str. 63

LAFRANIERE, Sharon. *Europe Takes Africa's Fish, and Boatloads of Migrants Follow: Empty seas*. The New York Times [online]. 2008 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2008/01/14/world/africa/14fishing.html?_r=0

LIU, Lan a YUE, Chengyan. *Investigating The Impact of SPS Standards on Trade Using a VES Model*. European Review of Agricultural Economics [online]. 2012, 39(3): 511-528 [cit. 2015-07-08]. DOI: 10.1093/erae/jbr036. ISSN 0165-1587. Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/239809397_Investigating_the_impact_of_SPS_standards_on_trade_using_a_VES_model

MATTHEWS, Alan. *What Does the EU Common Agricultural Policy Reform Mean for Africa?* International Centre for Trade and Sustainable Development: Bridges Africa [online]. 2013 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://www.ictsd.org/bridges-news/bridges-africa/news/what-does-the-eu-common-agricultural-policy-reform-mean-for-africa>

MUTUME, Gumisai. *New Barriers Hinder African Trade*. Africa Renewal [online]. 2006 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://www.un.org/africarenewal/magazine/january-2006/new-barriers-hinder-african-trade>

NGUYEN, Kiet Tuan. *What Are The Consequences of Overfishing in West Africa, and How Can Sustainable and Flourishing Fisheries Be Promoted?* University of Agder [online]. 2012 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/135816>

O'RIORDAN, Brian. *EU Distant Water Fisheries: Who Pays and Who Benefits?* El Anzuelo: European Newsletter on Fisheries and The Environment. 1999

OTSUKI, Tsunehiro, WILSON a SEWADEH. *Saving Two in a Billion: Quantifying The Trade Effect of European Food Safety Standards on African Exports*. Food Policy [online]. 2001, 26: 495-514 [cit. 2015-07-08]. DOI: 10.1016/S0306-9192(01)00018-5. ISSN 03069192. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0306919201000185>

SCIENCE DAILY. *EU Fishing Fleets Reap Profits While Taxpayers Foot the Bill* [online]. 2013 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://www.sciencedaily.com/releases/2013/11/131127225449.htm>

ŠŤASTNÝ, Dan. *Strategické skopové* [online]. 2000 [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <http://stats.libinst.cz/clanky.php?id=324>

TRAN, Mark. *EU Agriculture Policy 'Still Hurting Farmers in Developing Countries'*. The Guardian [online]. 2011 [cit. 2015-07-10]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2011/oct/11/eu-agriculture-hurts-developing-countries>

UNITED NATIONS. Goal 1: Eradicate Extreme Poverty & Hunger. United Nations Millennium Development Goals [online]. 2015 [2000] [cit. 2015-22-11]. Dostupné z: <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>

XIONG, Bo a John C. BEGHIN. *Aflatoxin Redux: Does European Aflatoxin Regulation Hurt Groundnut Exporters from Africa?* [online]. 2010 [cit. 2015-07-08]. Dostupné z: <http://ageconsearch.umn.edu/handle/61314>